

6. Analiza industrije i strukture industrijske proizvodnje u FBiH za grafičku industriju

6.0 Uvod

Štamparstvo se u Bosni i Hercegovini prvi put spominje 1529. godine, kada je u Goraždu osnovana prva štamparija. Nakon toga, 1866. godine u Sopranovoj štampariji u Sarajevu je odštampan prvi štamparski list „Bosanski vjesnik“. Krajem devetnaestog vijeka formirana je i prva državna štamparija u Bosni i Hercegovini „Oslobođenje“, koja je bila snabdjevena modernim štamparskim uređajima i potrebnim prostorima za mašinski, sлагаčki, knjigovezački i tehnički rad .

Početak 20 vijeka dolazi do sve većeg razvoja štamparstva u Bosni i Hercegovini i kapaciteti štamparija prevazilaze potrebe tržišta Bosne i Hercegovine. Mnoge štamparske usluge za zemlje bivše Jugoslavije realizirale su se u štamparijama Bosne i Hercegovine, a dio štamparske produkcije (knjige i udžbenici) su se i izvozili. Većina repromaterijala za potrebe grafičke industrije proizvodila se u Bosni i Hercegovini ili u zemljama bivše Jugoslavije.

Period od 1992. do 1996. godine bio je veoma nepovoljan za grafičku industriju. Gotovo sve fabrike za proizvodnju papira i kartona u Bosni i Hercegovini su devastirane, ostali repromaterijali su se proizvodili van Bosne i Hercegovine, zaostatak u tehnološkom napretku u odnosu na okruženje je bio evidentan, a proces privatizacije se veoma sporo odvijao. Grafička industrija se suočila sa veoma oštrom konkurencijom iz uvoza.

6.1 Presjek stanja proizvodnih programa

U posljednjih deset godina, dolazi do pozitivnog trenda u razvoju grafičke industrije Federacije BiH. Neke od državnih štamparija su uspješno privatizirane: „Grin“ Gračanica, GIK „OKO“ Sarajevo, GDD „Polet“ Sarajevo „Unioninvestplastika“ Semizovac, „Svjetlost-štamparija“ Fojnica, „Printcom“ Tuzla, „CPA“ Tojšići. Otvaraju se i nove privatne štamparije: „Grafotisa“, Grude, „Suton“ Široki Brijeg, „Bemust“ Hrasnica, „CPU“ Sarajevo, „Logotip“ Široki Brijeg, „Blicdruk“ Sarajevo, „Multimediaprint“ Nova Bila i dr. Vlasnička transformacija i privatni kapital su omogućili moderniziranje proizvodnih pogona i povećanje produkcije.

6.1.1 Statistički pokazatelji proizvodnje

Tabela 6.1 Proizvodnja osnovnih proizvoda grafičke industrije Federacije BiH

Naziv proizvoda	Jed. mjere	2006.	2007.	Index %
Novine i časopisi	hilj. kom	23.712	25.558	107,8
Knjige i brošure	hilj. kom	7.576	13.630	179,9
Agitaciona i reklamna štampa	t	394	488	128,3
Obrasci i trgovačke knjige	t	1.019	891	87,4
Ostali štampani proizvodi	t	251	437	174,1
Ukupno				143,9

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički godišnjak 2008.

Navedeni pokazatelji govore da su gotovo svi grafički proizvodi imali veću proizvodnju u 2007. godini, osim obrazaca i trgovačkih knjiga, čija je potražnja smanjena.

Snabdijevanje osnovnim sirovinama i repromaterijalima za potrebe grafičke industrije, uglavnom je iz uvoza. Susjedne zemlje: Hrvatska, Slovenija, Srbija imaju većinu repromaterijala na vlastitom tržištu, tako da su cjenovno konkurentniji od bh proizvoda.

Tabela 6.2 Utrošak osnovnih sirovina i repromaterijala grafičke industrije Federacije BiH

Naziv proizvoda	Jed. mjere	2006.		2007.	
		ukupno	uvoz	ukupno	uvoz
Papir i karton	t	9.921	9.850	11.413	11.207
Ambalaža od papira i kartona	t	428	428	476	476
Grafičke boje	t	117	117	148	143
Sintetička ljepila	t	30	27	37	32

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički godišnjak 2008.

6.1.2 Statistički pokazatelji uvoza i izvoza

Detaljniji pregled uvoza proizvoda grafičke industrije Federacije, u poređenju sa uvozom Bosne i Hercegovine, vidi se iz tabele 6.3.

Tabela 6.3 Uporedni pregled uvoza grafičke industrije Federacije i Bosne i Hercegovine

Tarifni broj	Naziv tarife	Uvoz 2006 (KM)		Uvoz 2007 (KM)	
		Federacija	BiH	Federacija	BiH
4901	Štampane knjige, brošure, leci i sl.	10.902.930	13.951.539	10.567.878	14.805.234
4902	Novine, časopisi i ostale publikacije	18.551.398	31.260.044	17.848.219	31.435.685
4903	Dječje knjige u slikama	357.722	569.647	477.782	709.706
4904	Muzička djela		34.883	50	721
4905	Štampane karte	504.443	662.350	137.933	380.893
4906	Originalni planovi	1.279.664	1.317.737	165.673	172.351

4907	Poštanske, taksene i sl. marke	1.145.933	1.420.936	258.688	2.489.478
4908	Papiri za preslikavanje	540.427	716.753	594.270	644.961
4909	Poštanske razglednice i čestitke	166.498	409.433	289.574	597.091
4910	Kalendari svih vrsta	265.197	596.379	417.828	810.218
4911	Ostale štampane stvari	12.485.237	13.820.765	10.937.254	12.826.913
	Ukupno uvoz	46.199.449	64.760.464	41.695.149	64.873.250

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

Najviše se grafičkih proizvoda uvozi iz: Hrvatske, Srbije, Francuske, Njemačke, Slovenije, a najveći uvoznici su: „Interpress“ Široki Brijeg, „Šahinpašić“ Sarajevo, „Buybook“ Sarajevo.

Neke od štamparija Federacije BiH posjeduju i međunarodno priznate certifikate za kvalitet proizvoda i usluga, za sistem i organizaciju rada i zaštitu okoline i zaposlenih. Na taj način se štamparije sve više uključuju u realiziranje poslova za izvoz, posebno u oblasti štampe knjiga, novina, časopisa, poštanskih i sličnih maraka, etiketa i drugih štampanih stvari.

Navedeni podaci govore da je 85% ukupnog izvoza Bosne i Hercegovine u 2007., a 96% u 2006. godini bio izvoz firmi iz Federacije BiH.

Najznačajnija izvozna tržišta su: Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Švicarska, Njemačka, Švedska, Slovenija. Najznačajniji izvoznici su: „Grafotisak“ Grude, „Inter Press“ Široki Brijeg, „Unioninvestplastika“ Semizovac, „Roto Press“ Sarajevo.

Grafička industrija Bosne i Hercegovine i Federacije je veoma zavisna od uvoza i pored ostvarenih izvoznih rezultata, tako da je izvoz Federacije u 2006. godini iznosio 23% uvoza, a u 2007. godini samo 17%.

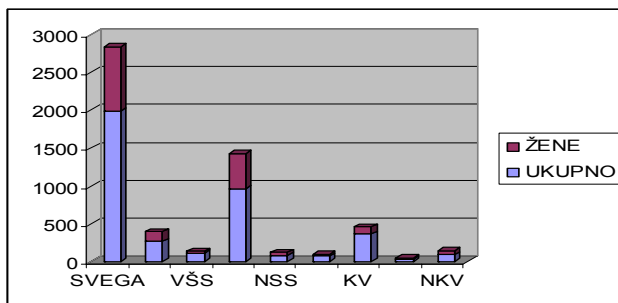
Tabela 6.4 Uporedni pregled izvoza grafičke industrije Federacije i Bosne i Hercegovine

Tarifni broj	Naziv tarife	Izvoz 2006 (KM)		Izvoz 2007 (KM)	
		Federacija	BiH	Federacija	BiH
4901	Štampane knjige, brošure, leci i sl.	1.433.230	1.757.782	3.353.621	3.918.046
4902	Novine, časopisi i ostale publikacije	2.657.389	3.350.321	2.383.189	3.642.655
4903	Dječje knjige u slikama	44.412	44.454	73.339	73.400
4905	Štampane karte	3.511	4.026	574	929
4906	Originalni planovi	38.629	58.235	84.166	84.176
4907	Poštanske, taksene i sl. marke	2.204.505	2.151.760	650.648	656.557
4909	Poštanske razglednice i čestitke	4.828	9194	4689	8059
4910	Kalendari svih vrsta	42.091	57.888	73.339	87601
4911	Ostale štampane stvari	404.546	499.147	541.230	646.571
	Ukupno izvoz	6.833.140	7.932.806	7.112.945	9.066.683

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH

6.1.3 Zaposlenost

Tabela 6.5 Zaposlenost grafičke industrije FBiH prema stručnoj spremi i starosnoj dobi 2006. godine



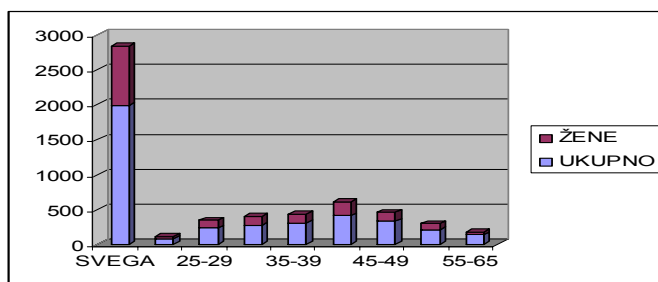
	SVEGA	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
UKUPNO	1992	265	113	961	82	78	365	38	90
ŽENE	849	129	26	470	44	17	93	17	53

Izvor: Statistički godišnjak 2007.

Grafička industrija Federacije, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, u 2006. godini je imala 1992. zaposlena radnika. Struktura zaposlenih prema stepenu stručne spreme i starosnoj dobi vidi se iz tabele 6.5.

Od ukupnog broja zaposlenih, 42% su žene, a posmatrano prema stepenu stručne osposobljenosti, 48% su sa srednjom stručnom spremom, 18% KV radnici, a 13% zaposlenih su sa VSS. Kadrovska struktura zaposlenih nije zadovoljavajuće, obzirom da je grafička industrija grana privrede koja zahtijeva postojanje veoma sofisticirane opreme, koju treba opsluživati visoko-stručni kadrovi. Približno ista struktura je i kod zaposlene ženske radne snage.

Tabela 6. Zaposlenost grafičke industrije FBiH prema starosnoj dobi 2006. godine



	SVEGA	do 24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-65
UKUPNO	1992	81	234	273	311	410	334	210	139
ŽENE	849	32	113	126	124	197	128	89	40

Izvor: Statistički godišnjak 2007.

Iz tabelarnog prikaza se vidi da je u dobi od 40. do 44. godine 20,5%, u dobi od 45. do 49. godina 16,7% i u dobi od 35. do 39. godina 15,6% zaposlenih.

6.2 Stanje tehnologije i tehnoloških sistema

Ubrzani razvoj modernih tehnologija u razvijenim zemljama Evrope i svijeta, zahtijevao je i moderniziranje postrojenja u štamparijama Bosne i Hercegovine. Privatni kapital u novoformiranim i privatiziranim državnim štamparijama je omogućio nabavku nove i veoma moderne opreme.

Na osnovu obavljenog istraživanja, može se dati pregled strukture starosti opreme:

– Zastarjela oprema	45%
– Kombinacija stare i nove opreme	35%
– Modernizirane tehnologije	10%
– Nova oprema	10%.

U Federaciji egzistiraju dvije veoma moderne štamparije koje su uspješno privatizirane (GIK „OKO“ Sarajevo i „Unioninvestplastika“ Semizovac) iz oblasti roto štampe, koje su specijalizirane za štampu novina, časopisa, revija, publikacija. Njihovi proizvodni pogoni su potpuno automatizirani, rade velikom brzinom i omogućuju štampu velikih tiraža, tako da kapaciteti prevazilaze potrebe tržišta Bosne i Hercegovine. To su jedine štamparije iz oblasti roto štampe.

Druga vrsta štamparija je specijalizirana za ofset ili tzv. tabačnu štampu. Za potrebe firmi, banaka, škola, fakulteta, međunarodnih organizacija i ostalih institucija, grafičke kuće rade: monografije, knjige, udžbenike, kataloge, plakate, papirnu i kartonsku ambalažu, etikete i gotovo sve što se radi u štamparijama razvijenog svijeta, radi se i u bh štamparijama. Grafičke kuće Federacije BiH učestvuju u realizaciji najzahtjevnijih tendera iz oblasti štamparstva, što su pokazali dosada urađeni poslovi: glasački listići, poštanske markice, saobraćajne i vozačke dozvole, štedne knjižice i drugi vrijednosni papiri u platnom prometu, osim putovnica.

Moderniziranje ofset štamparija počelo je poslije 1996. godine. Većina štamparija posjeduje vlastitu pripremu koja se uglavnom obavlja pomoću PC uređaja, a više od deset štamparija posjeduje savremene CTP uređaje za razvijanje i osvjetljavanje ploča, koje omogućuju postizanje vrhunskog nivoa pripreme, sa velikom preciznošću i brzinom rada. Najviše CTP uređaja je nabavljeno od poznatih njemačkih firmi: Kodak, Agfa, Heidelberg i japanskih Screen Dainipon.

Štampa se odvija u pogonima koji se sve više moderniziraju i automatiziraju. Mašine su pretežno nabavljeni iz: Njemačke, Italije, Japana, Amerike, a u posljednje vrijeme i iz Kine, od poznatih proizvođača: Man Roland, Heidelberg, XEROX, Müller Martini, Komori i dr. Štamparije posjeduju moderne mašine za tvrdi i meki povez, višebojnu štampu, sigurnosne dokumente, što im omogućava štampu najzahtjevnijih proizvoda.

U oblasti dorade štampe se takođe sve više nabavljaju moderne mašine koje omogućavaju veliku brzinu, kvalitet i preciznost: lijepljenja, šivanja, plastificiranja, lakiranja, uvezivanja, numeriranja i sl. poznatih firmi: Bobst, Heidelberg i sl.

Grafička industrija ima i jedan broj štamparija iz oblasti digitalne štampe, koje imaju mali broj zaposlenih, ali mogu raditi zahtjevne štamparske poslove manjih serija, za brze narudžbe. Zbog malih ulaganja u ove štamparije, digitalno štamparstvo ima tendenciju ubrzanog razvoja.

Uopće se može reći da grafička industrija Federacije BiH ima brojne kapacitete koji prevazilaze potrebe tržišta Bosne i Hercegovine. Firme koje posjeduju modernu opremu imaju i stručniju radnu snagu, tako da mogu raditi najzahtjevnije poslove (luksuzne knjige, monografije, kataloge, ambalažu za farmaceutsku i prehrambenu industriju, sigurnosne dokumente sa raznim vidovima zaštite i sl.). Ove firme sve više pažnje poklanjaju promociji svojih proizvoda i usluga, dizajnu i unapređenju kvaliteta proizvoda.

Ostale štamparije mogu raditi mnoge štamparske poslove, ali ne tako kvalitetno i brzo (knjige, udžbenici, katalogi, obrasci, etikete, jednostavnija kartonska i papirna štampana ambalaža) i uglavnom imaju nepovoljnu kadrovsku strukturu.

6.3 Mogućnosti revitaliziranja i moderniziranja pogona

Revitaliziranje i moderniziranje pogona je ključno za postizanje višeg stepena efikasnosti poslovanja, produktivnosti, kvaliteta proizvoda i kao krajnji cilj povećanja konkurentne sposobnosti firmi.

Međutim, revitaliziranje i moderniziranje zavise od: raspoloživih finansijskih sredstava, postojanja jasne vizije razvoja u firmama, sposobnosti menadžmenta, završetka privatizacije, motivacije i stručne osposobljenosti zaposlenih.

Većina grafičkih firmi nema razvijeno strateško planiranje, nedovoljno je prisutna funkcija razvoja, stepen stručne osposobljenosti menadžmenta je nizak, teško dolaze do povoljnih sredstava za investicije u modernu opremu.

Mogućnosti za revitaliziranje i moderniziranje treba tražiti u:

- izgradnji strateškog menadžmenta u firmama,
- permanentnom ulaganju u razvoj,
- provođenju permanentne edukacije,
- uvođenju ISO standarda.

Očekivati je da će firme sve više nabavljati automatiziranu opremu za višebojnu štampu, koja će omogućiti veliku brzinu i kvalitet štampe. Pošto je u svijetu imperativ da savremena oprema svih segmenata štampe zadovoljava i ekološke standarde, za očekivati je da i štamparije Federacije u budućnosti više pažnje posvećuju zadovoljavanju ekologije i zaštite.

6.4 Unutrašnja i vanjska ograničenja (SWOT analiza)

Na osnovu provedene analize, prezentovanih statističkih podataka i podataka dobivenih od firmi, urađena je SWOT matrica iz koje se vide sljedeće četiri strategije kao konačna interpretacija postignutih rezultata:

Tabela 6.7 SWOT matrica

Snaga/Strengths (S)	Slabosti/Weaknesses (W)
<ul style="list-style-type: none"> – tradicija u proizvodnji – raznovrstan asortiman proizvoda – značajan broj novoformiranih moderno opremljenih firmi – veličina preduzeća – sve veća orijentacija u izvoz – jeftina radna snaga 	<ul style="list-style-type: none"> – Zastarjela tehnologija – Nezadovoljavajuća kadrovska struktura – Nedostatak tržišnih informacija – Nedovoljna promocija – Nepovoljni uvjeti poslovanja u odnosu na konkurenciju – Nedostatak vlastitih repromaterijala za produkciju – Nedostatak marketing službi u firmama – Odsustvo permanentnog obrazovanja
Prilike/Opportunity (O)	Prijetnje/Threat (T)
<ul style="list-style-type: none"> - Otvaranje Grafičkog fakulteta u BiH - Korištenje stranih kooperacija - Širenje tržišta - Sve veće ulaganje u edukaciju - Blizina tržišta visokih tehnologija 	<ul style="list-style-type: none"> – Politička nestabilnost BiH i Zapadnog Balkana – Svjetska ekonomska kriza – Brzina razvoja novih tehnologija – Tržišna snaga kupaca – Nepovoljna finansijska sredstva – Izražena velika konkurencija stranog tržišta

6.5. Mogući strateško razvojni ciljevi

Grafička industrija Bosne i Hercegovine ima dugogodišnju tradiciju u proizvodnji. Kapaciteti grafičke industrije su različitog nivoa opremljenosti i veličine, kao i stručne osposobljenosti i broja zaposlenih. Grafička industrija je veoma zavisna od uvoza, a izvozni rezultati su još uvijek veoma skromni. Kapaciteti grafičke industrije prevazilaze potrebe tržišta Bosne i Hercegovine. Štamparije Federacije su izložene veoma jakoj konkurenciji iz uvoza, tako da samo modernom opremom, stručnom radnom snagom i jasnom vizijom mogu učestvovati u nemilosrdnoj tržišnoj utakmici.

U cilju povećanja proizvodnje, kvaliteta proizvoda i izvoza, a smanjenja uvoza neophodno je:

- Poboljšati organizaciju proizvodnje i uvoditi strateško planiranje u firmama,
- Uvoditi istraživanje tržišta kao značajan segment poslovanja firmi,
- Voditi kvalitetniju promociju proizvoda na domaćem tržištu i u izvozu,

- Primjenjivati EU standarde u firmama,
- Provoditi permanentnu edukaciju.

Da bi se realizirali mogući strateško razvojni ciljevi, neophodne su mjere institucija sistema Bosne i Hercegovine:

1. Provesti kvalitetnu privatizaciju u svim preostalim štamparijama Federacije.
2. Stvoriti povoljniji ambijent za poslovanje (smanjenjem poreza, ukidanjem carina na uvoz repromaterijala koji se ne proizvode u Bosni Hercegovini, a neophodni su grafičkoj industriji) .
3. Osloboditi carina na uvoz opreme.
4. Stimulirati uvođenje ISO standarda u firmama.
5. Omogućiti moderniziranje kapaciteta i nabavku savremene opreme uz povoljnije kreditne linije.
6. Stimulirati edukaciju u grafičkoj industriji.
7. Uskladiti programe srednjoškolskog obrazovanja grafičke struke sa zahtjevima tržišta.
8. Stimulirati dokvalifikaciju i prekvalifikaciju zaposlenih prema potrebama posla.
9. Omogućiti da na međunarodnim tenderima iz oblasti štamparstva, koji se raspisuju za potrebe institucija BiH, domaće štamparije imaju prednost.

Literatura

- [1] Uprava za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine
- [2] Federalni zavod za statistiku - Statistički godišnjak 2007. god.
- [3] Federalni zavod za statistiku - Statistički godišnjak 2007. god.
- [4] Federalni zavod za statistiku – mjesečni izvještaji 2007. i 2006. god.
- [5] Vanjskotrgovinska komora BiH „Ograničenja u korištenju potencijala privrede Bosne i Hercegovine i prijedlozi sistemskih rješenja za podizanje konkurentnosti i ubrzanje ekonomskog rasta“ 2008.god.
- [6] Vanjskotrgovinska komora Bosne i Hercegovine- Grupacija grafičke industrije „Informacija o ostvarenom izvozu i uvozu grafičke industrije Bosne i Hercegovine u 2007. i 2006. godini“
- [7] Podaci firmi grafičke industrije Federacije BiH